

MAKTABGACHA TA'LIMDA MULTIMEDIA VOSITALARIDAN FOYDALANISHDA TARBIYACHINING O'RNI

Egamberdiyeva Muqaddas Gupronqul qizi
Abdusattorova Umida abduamat qizi
Guliston davlat universiteti doktorantlari
<https://doi.org/10.5281/zenodo.8046097>

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida multimedia vositalaridan foydalanishning hozirgi kundagi ahamiyati, imkoniyatlari hamda mazkur multimedialarni joriy qilish bo'yicha samarali metodlar keltirib o'tilgan.

Tayanch so'zlar: axborot, texnologiya, multimedia, sichqoncha, dasturlar, metod, didaktika.

Axborot texnologiyalari - bu ma'lumotlarni boshqarish va qayta ishlash texnologiyalari, shuningdek, ma'lumotlarni yaratish, shu jumladan kompyuter texnologiyalaridan foydalanish bilan bog'liq fanlar va faoliyat sohalarining keng sinfidir. So'nggi yillarda axborot texnologiyalari ko'pincha kompyuter texnologiyalari sifatida tushunilmoqda. Xususan, axborot texnologiyalari axborotni saqlash, o'zgartirish, himoya qilish, qayta ishlash, uzatish va qabul qilish uchun kompyuterlar va dasturiy ta'minotdan foydalanish bilan shug'ullanadi.

O'zbekiston Respublikasining 2019 yil 16-dekabrda "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi O'RQ-595 sonli qonunining 53-moddasida ta'lim-tarbiya jarayoniga ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarini joriy etish, maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun o'quv-uslubiy va didaktik materiallar ishlab chiqish-ishlab shiqarish, maktabgacha ta'lim va tarbiya sohasida ilmiy tadqiqotlar olib borish vazifalari belgilangan [1].

Mamlakatimizda umumiy ta'limni axborotlashtirish allaqachon o'z tarixi va an'alariga ega hisoblanadi. Kompyuter bizning hayotimizga faol kirib, nafaqat kattalar hayotining zaruriy bir qismiga, balki bolalarni o'qitish vositasiga ham aylanib ulgurmoqda.

Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlashda zamonaviy kompyuterlardan foydalanish endigina boshlanmoqda. Hozirgi vaqtda bu maktabgacha ta'lim tizimida jiddiy o'zgarishlar qilish zarurati bilan bog'liq. Ushbu o'zgarishlarning muvaffaqiyati maktabgacha ta'lim muassasasining ilmiy, uslubiy va moddiy-texnik bazasini yangilash bilan bog'liq hisoblanadi. Yangilanishning muhim shartlaridan biri yangi axborot texnologiyalaridan foydalanishdir [3].

Jamiyat va ishlab chiqarishning zamonaviy rivojlanishi sharoitida dunyoni moddiy, energiya va mehnat resurslaridan kam bo'lmagan axborot resurslarisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Zamonaviy axborot maydoni nafaqat boshlang'ich maktabda, balki maktabgacha yoshdagi bolalarda ham kompyuter bilimlarini talab qilmoqda. Bugungi kunda axborot texnologiyalari ota-onalar, o'qituvchilar va mutaxassislarning erta ta'lim sohasidagi imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirmoqda. Zamonaviy kompyuterdan foydalanish imkoniyatlari bolaning qobiliyatlarini rivojlantirishni to'liq va muvaffaqiyatli amalga oshirishga imkon beradi.

An'anaviy texnik o'qitish vositalaridan farqli o'laroq, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bolani nafaqat katta hajmdagi tayyor, qat'iy tanlangan, to'g'ri tashkil etilgan bilimlar bilan to'ldirishga, balki intellektual, ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishga imkon beradi va bu juda muhimdir. Kompyuterining bir vaqtning o'zida matn, grafik, ovoz, nutq, video ko'rinishidagi ma'lumotlarni takrorlash, ma'lumotlarni eslab qolish va katta tezlikda qayta ishlash qobiliyati mutaxassislarga bolalar uchun barcha mavjud o'yinlardan tubdan farq qiladigan yangi faoliyat vositalarini yaratishga imkon beradi. Bularning barchasi uzluksiz ta'limning birinchi bo'g'ini bo'lgan maktabgacha ta'limga sifat jihatidan yangi talablar qo'yadi, uning asosiy vazifalaridan

biri bola shaxsining boyitilgan rivojlanishiga zamin yaratishdir. Shu bois maktabgacha ta'lim va tarbiya tizimiga axborot texnologiyalarini joriy etish zarur. Amaliyot shuni ko'rsatdiki, bu bolalarning darslarga bo'lgan qiziqishini sezilarli darajada oshiradi, kognitiv qobiliyat darajasini rivojlantiradi [5].

Tushuntirish va mustahkamlashning yangi noodatiy usullarini, ayniqsa o'yin shaklida qo'llash bolalarning ixtiyoriy diqqatini oshirib rivojlantirishga yordam beradi. Axborot texnologiyalari shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni ta'minlaydi. Kompyuterning imkoniyatlari ko'rib chiqish uchun taklif qilinadigan materiallar miqdorini oshirishga imkon beradi.

Mashg'ulotdan tashqari kompyuter o'yinlari bolalarning bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi; aqliy rivojlanishida tengdoshlaridan oldinda yoki orqada qolgan bolalar bilan individual darslarda foydalanish mumkin; intellektual faoliyat uchun zarur bo'lgan aqliy qobiliyatlarni rivojlantirish uchun, idrok, e'tibor, xotira, fikrlash, nozik vosita ko'nikmalarini rivojlantirish zarurdir.

Kompyuter dasturlari mustaqillikka o'rgatadi, o'z-o'zini nazorat qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Yosh bolalar vazifalarni bajarishda ko'proq yordam va ularning harakatlarini bosqichma-bosqich tasdiqlashni talab qiladi va avtomatlashtirilgan to'g'rilikni nazorat qilish tarbiyachining boshqa bolalar bilan birgalikda ishlash uchun vaqtini tejaydi. Kompyuter o'qitish vositalaridan foydalanish maktabgacha yoshdagi bolalarda xotirjamlikni, diqqatni jamlashni, qat'iyatlilikni rivojlantirishga yordam beradi. Barmoqlarning motorli ko'nikmalarini rivojlantirish uchun kompyuterdagi mashg'ulotlar katta ahamiyatga ega. Kompyuter vazifalarini bajarish jarayonida ular qo'yilgan vazifalarga muvofiq, barmoqlari bilan ma'lum tugmachalarni bosishni o'rganishlari, "sichqoncha" manipulyatoridan foydalanishlari kerak. Bundan tashqari, bolalarni yozishni o'zlashtirishga tayyorlashda muhim nuqta - bu kompyuterdan foydalangan holda darslarda muvaffaqiyatli erishiladigan vizual va motor analizatorlarining birgalikdagi muvofiqlashtirilgan faoliyatini shakllantirish va rivojlantirish zarur [2].

Maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirish uchun AKTni qo'llash sohalari:

a) global internetdan foydalanish.

Zamonaviy ta'limni Internet resurslarisiz tasavvur qilish qiyin. Internet ta'lim xizmatlari uchun katta imkoniyatlarga ega. Elektron pochta, qidiruv tizimlari, elektron konferensiyalar zamonaviy ta'limning ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Internetda siz erta ta'lim va rivojlanish muammolari, innovatsion maktablar va bolalar bog'chalari, erta rivojlanish bo'yicha xorijiy institutlar haqida ma'lumotlarni topishingiz, ta'lim sohasidagi yetakchi mutaxassislar bilan aloqa o'rnatishingiz mumkin. Shu bois, so'nggi yillarda nafaqat maktabda, balki maktabgacha ta'lim muassasalarida ham Internet keng miqyosda joriy etilmoqda. Bolalarni tarbiyalash va rivojlantirishning barcha sohalarida axborot resurslari soni ortib bormoqda.

Internet haqiqatan ham o'quv jarayonida foydalanish uchun mavjud bo'lib qolgan. Tarmoq elektron resurslari taqdim etayotgan imkoniyatlar maktabgacha ta'lim tizimida ishlovchi mutaxassislar uchun dolzarb bo'lgan bir qator vazifalarni hal qilish imkonini beradi.

Internet-resurslardan foydalanish maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'quv jarayonini ma'lumotli, qiziqarli va qulay qilish imkonini beradi. Elektron resurslar ko'rinishidagi axborot-metodik ta'minotdan o'qituvchini darsga tayyorlashda, masalan, yangi usullarni o'rganishda, dars uchun ko'rgazmali qurollarni tanlashda foydalanish mumkin.

Elektron o'quv qo'llanmalari maktabgacha yoshdagi bolalar uchun maxsus ishlab chiqilgan. Ular sizga harflarni o'rganishga va o'qishni o'rganishga yordam beradi. Ushbu ishlanmalar bolalarning so'z va so'z tarkibi kabi, aqliy va madaniy va ijtimoiy xususiyatlarini to'liq hisobga oladi.

Internet qidiruv tizimlari o'qituvchilarga rivojlanish va o'rganish bo'yicha deyarli har qanday materialni, shuningdek, darslar uchun har qanday fotosuratlar va rasmlarni topish imkoniyatini beradi.

b) Ish yuritish uchun kompyuterdan foydalanish.

Kompyuter dasturlari yordamida har qanday ish rejalarini tuzishda, bolaning individual kundaligini yuritishda, u haqida turli ma'lumotlarni yozib olishda, test natijalarida, grafiklarni tuzishda va umuman olganda, o'qituvchilar va "ilg'or" ota-onalarga bebaho xizmat ko'rsatishi yordam beradi. Kompyuterdan foydalanishning muhim jihati kitoblar bazasini saqlashdir. Bugungi kunda bolalarni tarbiyalash va rivojlantirishga oid juda ko'p sonli kitoblar paydo bo'ldi, ko'plab kitoblar ta'limga kompleks yondashuvlarni aks ettiradi, boshqalari ma'lum bir sifatning rivojlanishini, yosh toifalarini farqlashni aks ettiradi.

c) Kompyuter dasturlarini ishlab chiqishdan foydalanish.

Kompyuterning imkoniyatlarni ko'rib chiqish uchun taklif qilinadigan materiallar miqdorini oshirishga imkon beradi. Yorqin nurli ekran e'tiborni tortadi, bolalarning audio idrokini vizualga o'tkazishga imkon beradi, jonlantirilgan belgilar qiziqish uyg'otadi. Ammo bugungi kunda, afsuski, ushbu yoshdagi bolalar uchun mo'ljallangan yaxshi kompyuter dasturlari yetarli darajada emas. Mutaxassislar bolalar uchun rivojlanish dasturlari bajarishi kerak bo'lgan bir qator talablarni aniqlab chiqqanlar:

- ❖ bolani mustaqil o'rganish uchun qulaylik;
- ❖ ko'nikmalar va idroklarning keng doirasini rivojlantirish,
- ❖ yuqori texnik daraja,
- ❖ yosh mosligi,
- ❖ o'yin-kulgi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ta'lim dasturlarini quyidagicha tasniflash mumkin:

1. Xotira, tasavvur, fikrlash va boshqalarni rivojlantirish uchun o'yinlar.
2. Yaxshi animatsiyaga ega xorijiy tillarning lug'atlari.
3. ART studiolari, chizmalar kutubxonalari bilan eng oddiy grafik muharrirlar.
4. O'yinlar va sayohat.
5. O'qish, matematika va boshqalarni o'rgatishning eng oddiy dasturlari.

Bunday dasturlardan foydalanish nafaqat bilimlarni boyitish, bolaning o'z tasavvuridan tashqarida bo'lgan narsa va hodisalar bilan to'liqroq tanishish uchun kompyuterdan foydalanish, ijodiy qobiliyatini oshirishga, monitor ekranidagi belgilar bilan ishlash qobiliyati orqali vizual-majoziy fikrlashdan mavhum fikrlashga o'tishni optimallashtirishga hamda rivojlantiruvchi o'yinlardan foydalanib o'quv faoliyatini shakllantirishda qo'shimcha motivatsiya yaratishga katta turtki bo'ladi.

d) Multimedia taqdimotlaridan foydalanish.

Multimedia taqdimotlari o'quv va rivojlantiruvchi materialni har tomonlama boyitilgan ma'lumotlar bilan yozuvlar, tasvirlar orqali taqdim etish imkonini beradi. Bunda turli xil sezgi idroklari ishtirok etadi, bu esa axborotni nafaqat faktografik, balki bolalar xotirasida uzviy saqlash imkonini beradi. Ishlab chiqilayotgan o'quv ma'lumotlarining bunday taqdim

etilishining maqsadi bolalarda aqliy tasvirlar tizimini shakllantirishdan iborat. Materialni multimediyali taqdimot ko'rinishida taqdim etis, izlanishga ketgan vaqtini tejaydi. Mashg'ulotlarda multimediyali taqdimotlardan foydalanish diqqat, xotira, aqliy faoliyatning psixologik jihatdan to'g'ri ishlash usullarini hamda ta'lim va rivojlanish jarayonini qayta qurishga imkon beradi.

Har qanday zamonaviy taqdimotning asosi jonli tasvirlar yordamida vizual idrok etish va ma'lumotlarni eslab qolish jarayonini osonlashtirishdan iboratdir. Mashg'ulotlarda taqdimotni (hatto uning alohida slaydni) qo'llash shakllari albatta, ushbu darsning mazmuniga va o'qituvchi tomonidan qo'yilgan maqsadga bog'liqdir.

Bolalarni o'qitish jarayonida kompyuter taqdimotlaridan foydalanish quyidagi afzalliklarga ega:

- materialni idrok etishni amalga oshirish;
- multimedia proyektori va proyeksiya ekrani yordamida turli ob'ektlarni ko'paytiriladigan shaklda namoyish qilish imkoniyati;
- audio, video va animatsiya effektlarini taqdimotga birlashtirish orqali bolalar tomonidan o'quv adabiyotlaridan olingan ma'lumotlar miqdorini qoplashga yordam beradi;
- sezgi tizimini idrok etish uchun qulayroq bo'lgan ob'ektlarni namoyish qilish imkoniyati;
- vizual funktsiyalarni, bolaning ko'rish qobiliyatini faollashtirish;
- kompyuter taqdimoti maktabgacha yoshdagi bolalar bilan mashg'ulotlar uchun tarqatma material sifatida printerda katta bosma nashrlar ko'rinishidagi ma'lumotlarni ko'rsatish uchun qulay tarzda qo'llaniladi.

Multimedia taqdimotlaridan foydalanish darslarni hissiy jihatdan rang-barang, jozibali qilish, bolada katta qiziqish uyg'otish imkonini beradi. Ular ajoyib ko'rgazmali qurol va ko'rgazmali material orqali darsning yaxshi samarali o'tishiga yordam beradi. Shunday qilib mashg'ulotlarda nutq o'stirish, savodga o'rgatish, matematika, musiqa, tashqi dunyo bilan tanishish bo'yicha multimedia taqdimotlaridan foydalanish bolalarning ob'ektning belgilari va xususiyatlarini tekshirish hamda vizual ravishda ta'kidlashda faolligini ta'minlaydi.

References:

1. O'zbekiston Respublikasining 2019 yil 16-dekabrda "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi O'RQ-595 sonli qonuni.
2. Макарова В.Н, Ставцева Е.А. (2018). Использование мультимедийных средств в развитии природоведческой лексики детей дошкольного возраста. "Наука и образовании". 271 С.
3. Xalikova U.M. (2020). Maktabgacha ta'lim muassasalarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning dolzarbligi. Интернаука, 13-2, С. 78-79.